

Notitie

Onderwerp: Aanvullend bureauonderzoek archeologie Marken Rozewerf en Vuurtoren

Projectnummer: 353490

Referentienummer: SWNL0221588

Datum: 26-02-2018

1 Inleiding

1.1 Inleiding

De waterveiligheid op Marken voldoet niet aan de huidige waterveiligheidseisen. Grote delen van de dijk kennen stabiliteitsproblemen. Daarnaast is de kering op een aantal plaatsen te laag en is de steenbekleding op veel plaatsen van onvoldoende kwaliteit. Op basis van het in 2014 verrichte MIRT-onderzoek, is geconcludeerd dat voor Marken op de korte tot middellange termijn alleen met behulp van maatregelen in rond de dijk aantoonbaar en kosteneffectief kan worden voldaan aan de basisveiligheid.

Na toetsing door gemeente Waterland en Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, zal deze notitie worden geïntegreerd in het deelrapport archeologie bij het MER.

1.2 Afbakening plangebied

Er zijn al veel archeologische onderzoeken uitgevoerd in het kader van de dijkversterking. Dit betreft twee bureauonderzoeken, maar ook veldonderzoeken.¹ Hierbij zijn twee zones buiten beschouwing gebleven, die door de nu geplande ingrepen mogelijk verstoord kunnen worden.

Het eerste is het verdrongen gebied bij de Rozewerf. Hier heeft vanwege ondiepte geen 'opwateronderzoek' kunnen plaatsvinden. Hier zijn verdrongen land en een dijk aanwezig, die mogelijk archeologische waarde hebben.

In eerdere studies werden geen ingrepen gepland ten noorden van de vuurtoren. Echter, er is nu wel sprake van een ingreep in de oksel van het dijkje naar de vuurtoren en de noordelijke dijk. Dit verdrongen gebied zal worden onderzocht.

In bijlage 1 is de locatie van beide plangebieden weergegeven.

1.3 Werkwijze

De afgelopen jaren zijn al veel archeologische onderzoeken uitgevoerd naar Marken. Het doel van onderhavig onderzoek is informatie verzamelen over de datering van de verdrongen structuren. Het onderzoek start met een kort overzicht van de geschiedenis van de dijken van Marken. Vervolgens wordt het gebied bij de Rozewerf besproken, waarna de zone rond de vuurtoren wordt geïnventariseerd. De geplande ingrepen worden besproken, waarna beschikbare data worden gepresenteerd. Per zone wordt een advies gegeven over eventueel vervolgonderzoek.

¹ Zie voor een overzicht MER deelrapport archeologie.

2 De dijken van Marken

Het eiland Marken is vanaf de 13^e eeuw bewoond, in eerste instantie door Friese monniken die zich op het eiland vestigden. Uit bronnen blijkt dat het eiland toen bedijkt was. Door bodemdaling van het veen overstroomde het eiland regelmatig en trad landverlies op. In 1345 bedroeg het oppervlak ruim 450 hectare, in 1515 was dit geslonken tot circa 350 hectare en in 1900 tot circa 290 hectare. Momenteel is het eiland 263 hectare groot. Vooral aan de zuidzijde is veel land verloren gegaan.²

Na een forse dijkdoorbraak werd een doorgebroken dijk niet altijd hersteld, maar werd een nieuwe dijk enigszins landinwaarts aangelegd. Hierdoor ontstond aan de buitenkant van de dijk voorland, dat een buffer vormde en als bescherming tegen de golven fungeerde.³ Op de oudst beschikbare kaart van Marken uit 1573 is te zien dat alleen de westzijde van het eiland is bewoond en bedijkt (zie figuur 1).⁴ Een kleine 100 jaar later, in 1660, is de vorm van het huidige Marken min of meer herkenbaar. Voor de zuidkust ligt verdrinken land (figuur 2). Ook op een kaart uit 1683 is te zien dat de dijk niet de rand van het eiland markeert (figuur 3). Ook in 1770 is dit nog het geval; er zijn voor zover kan worden nagegaan geen pogingen gedaan om het verloren land terug te winnen (figuur 4).

Figuur 1 Kaart uit 1573
De kaart is niet noord-georiënteerd

Figuur 2 Kaart uit 1660
De kaart is niet noord-georiënteerd

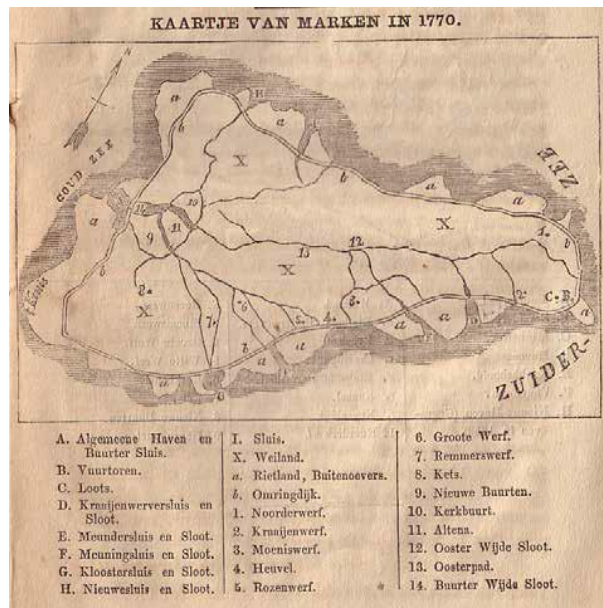
² Boonstra et al. 2010.

³ Beek & Kooiman Cultuurhistorie 2014.

⁴ Alle kaarten van Marken zijn overgenomen uit Beek & Kooiman Cultuurhistorie 2014.

Figuur 3 Kaart uit 1683
De kaart is niet noord-georiënteerd

Figuur 4 Kaart uit 1770

3 De Rozewerf

3.1 Geplande bodemingreep

Bij de Rozewerf wordt verondieping als ingreep toegepast. Dit betekent dat de waterbodem zal worden opgehoogd, nadat eerst de sliblaag is verwijderd tot op de harde bodem. De dijk zal naar buiten toe worden uitgelegd en ook de waterbodem die voor de dijk ligt wordt opgehoogd.

3.2 Historisch landgebruik

Zoals uit de in hoofdstuk 2 beschreven overzichtskaarten van Marken blijkt, was sinds het eind van de 15^e – medio 16^e eeuw buitendijks land ontstaan aan de zuidkant van het eiland, buiten de omringdijk. Op kaarten van recenter datum staan meer details, die het mogelijk maken om in te zoomen op de situatie rond de Rozewerf.

Op figuren 5, 6 en 7 is te zien dat voor de Rozewerf buitendijks land is gelegen. Hier watert de Meuningsluis af via de Meuningsloot. Deze opening tussen het land is op recente luchtfoto's nog steeds zichtbaar, evenals het verdronken land (zie figuur 8). Dit land ligt inmiddels volledig onder water. Op de luchtfoto zijn, behalve de dijk, geen structuren herkenbaar.

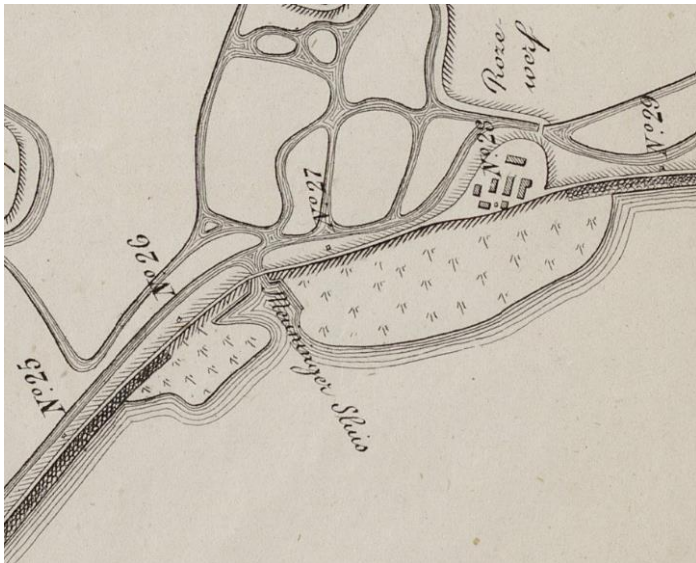
*Figuur 5 Uitsnede uit de kaart van Klaas Kot (1774)*⁵

Figuur 6 Uitsnede uit een kaart uit 1867 ⁶

⁵ NL-HlmNHA_560_000078_K

⁶ NL-HImNHA_560_000664_G

Figuur 7 Uitsnede uit een kaart uit 1875⁷

Figuur 8 Luchtfoto met daarop het verdrinken land bij de Rozewerf en de Meuningersloot

4 Vuurtoren

4.1 Geplande bodemingreep

Ten noorden van de vuurtoren wordt een deel van de dijk 20 m naar buiten verplaatst en op de voor de zuidkade noodzakelijke hoogte gebracht. De nieuwe kade gaat ten koste van een stuk strand en ligweide. Om dit te compenseren wordt een nieuw strand langs de zuidkade aangelegd tot aan de eerste knik ten westen van de vuurtoren. Er zijn geen werkzaamheden gepland ter plaatse van AMK-terrein 1287, dat aan de binnenkant van de dijk is gelegen.

⁷ NL-HlmNHA_560_000665_G
NL-HlmNHA_560_000666_G
NL-HlmNHA_560_000667_G

4.2 Landgebruik

De oostpunt van het eiland is verdwenen. De vuurtoren lag vroeger binnendijks aan de dijk, zoals uit de kaarten uit 1770 en 1774 (zie figuren 4 en 9). Deze vuurtoren dateert uit 1700, zoals blijkt uit een in de huidige vuurtoren ingemetselde steen, met daarop wapens, dolfinen en het jaartal 1700. Naast deze vuurtoren heeft ook een kolenloods/kolenhuis gestaan. Deze was ten westen van de vuurtoren gelegen (zie figuur 9).

Op kaarten uit het begin van de 19^e eeuw is te zien dat de vuurtoren door afkalving afgesneden was komen te liggen van de rest van het eiland (figuren 10 en 11). Op figuur 12 is te zien dat in 1847 een stenen dam is aangelegd naar de vuurtoren, die in 1839 de oude vuurtoren uit 1700 heeft vervangen. In 1847 was nog sprake van buitendijks land ter plaatse van de vuurtoren, maar inmiddels is dit land onder water verdwenen. Wel is dit land nog zichtbaar op luchtfoto's (zie figuur 13). Ten noorden van de vuurtoren is dit niet te zien. Mogelijk is het land hier verdwenen tijdens ingrepen aan de dijk in de jaren '80 van de 20^e eeuw.

Figuur 9 Uitsnede uit de kaart van Klaas Klos (1779)⁸

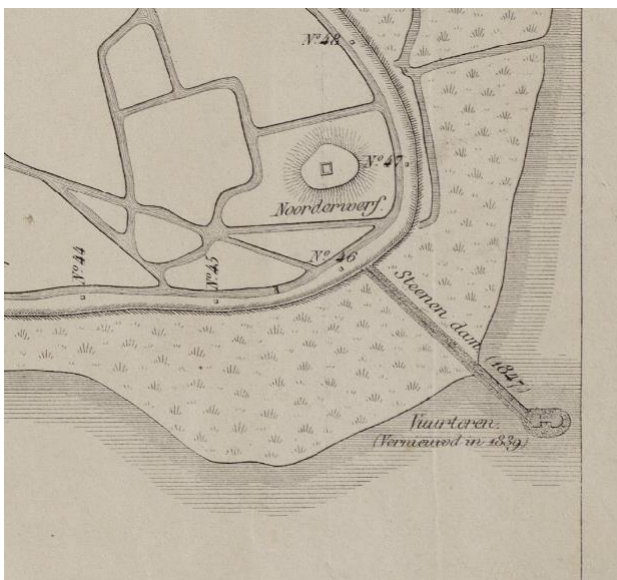
⁸ NL-HlmNHA_560_000078_K

Figuur 10 Uitsnede uit minuutplan 1811-1832⁹
De kaart is niet noord-georiënteerd

Figuur 11 Uitsnede uit een kaart uit ca. 1812
De kaart is niet noord-georiënteerd ¹⁰

Figuur 12 Uitsnede uit een kaart uit 1867
De kaart is niet noord-georiënteerd ¹¹

⁹ MIN07068A02

¹⁰ NL-HlmNHA_560_000663_G

¹¹ NL-HlmNHA_560_0664

Figuur 13 Luchtfoto nabij de vuurtoren

5 Conclusie en advies

5.1 Conclusie

Uit de geraadpleegde kaarten en bronnen blijkt, dat het deel van Marken, waarop de Rozewerf en de vuurtoren zijn gelegen, pas vanaf het eind van de 16^e of begin van de 17^e eeuw is ingedijkt.

Uit kaarten vanaf 1660 blijkt dat het gebied bij de Rozewerf buitendijks heeft gelegen. Gedurende enkele eeuwen was het in gebruik als rietland, tegenwoordig ligt het onder water. Het is, gezien de korte tijd tussen bedijking en de ligging buitendijks, waarschijnlijk nooit bewoonbaar geweest. Op oude kaarten en luchtfoto's zijn geen structuren te zien, anders dan de dijk. Deze dijk dateert waarschijnlijk het eind van de 16^e en het midden van de 17^e eeuw.

De zone bij de vuurtoren is pas rond 1800 buitendijks komen te liggen. Op een kaart van voor deze periode zijn geen aanwijzingen dat ten noorden van de vuurtoren bewoning heeft plaatsgevonden. Ook kaarten van na 1800 zijn geen aanwijzingen dat in het verdrongen land resten van structuren aanwezig zijn. Op luchtfoto's zijn hier geen structuren te zien onder water.

5.2 Advies

De oude dijk voor de kust bij de Rozewerf is een van de oudste dijken van Marken en heeft derhalve archeologische waarde. Het verdrongen land zelf heeft geen archeologische waarde; er heeft hier geen bewoning plaatsgevonden en ook zijn geen structuren zichtbaar. Door het afgraven van slib en het aanbrengen van een pakket grond kunnen de resten van de dijk worden vernietigd.

Op basis van de geraadpleegde bronnen en kaarten is een vrij nauwkeurige datering van de verdronken dijk gegeven. Onderzoek naar de dijk zou zich dan ook vooral moeten richten op de opbouw van de dijk. Door middel van boringen is het vrijwel niet mogelijk om hier kwalitatief voldoende informatie over te verkrijgen. Enkel coupures zouden hier inzicht in kunnen geven, maar vanwege de ligging onder water is dit niet mogelijk. Derhalve wordt geen nader onderzoek naar de dijk geadviseerd. Dit geldt eveneens voor het verdronken land, dat geen archeologische waarde heeft.

In het kader van publieksparticipatie zou het slib, dat wordt verwijderd, gezeefd kunnen worden. Hiermee kunnen eventuele vondsten en afvaldumpen veilig worden gesteld. Dit kan enige informatie geven over het gebruik van het land en haar bewoners.

De zone bij de vuurtoren heeft geen archeologische waarde. Op basis van de luchtfoto zijn er geen aanwijzingen dat hier nog resten van een dijk aanwezig zijn. Dit betreft bovendien een relatief jonge dijk. Het verdronken land hier heeft geen archeologische waarde; er heeft hier geen bewoning plaatsgevonden en ook zijn geen structuren zichtbaar.

Ter plaatse van de vuurtoren wordt geen vervolgonderzoek geadviseerd.

Er zijn langs de Markerdijk geen scheeps- en vliegtuigwrakken bekend.¹² De kans op het aantreffen hiervan is zeer klein.

6 Literatuur

Beek & Kooiman Cultuurhistorie, 2014: *Hydrobiografie Marken, Leven met het water*.

Boonstra, M.K., B.A. Brugman & R.J.J. Quak, 2010: *Dijkversterking Marken, gemeente Waterland, Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek*, Vestigia-rapport V836.

Heeringen, R.M. van & R. Schrijvers, 2016: *Archeologisch (voor)onderzoek met betrekking tot de alternatieven zoals voorgesteld in de MIRT-Verkenning dijkversterking Marken*, Vestigia-rapport 1383

¹² Van Heeringen & Schrijvers 2016.

Verantwoording

Titel	Aanvullend bureauonderzoek archeologie Marken Rozewerf en Vuurtoren
Projectnummer	353490
Referentienummer	SWNL0221588
Revisie	D1
Datum	19-3-2018

Auteur	Jitske Blom
E-mailadres	jitske.blom@sweco.nl

Gecontroleerd door	Hilde Boon
Paraaf gecontroleerd	

Goedgekeurd door	Robert Jan Jonker
Paraaf goedgekeurd	

Bijlage 1 Locatie van het plangebied

137000

138000

497000

497000

496000

496000

Legenda

 plangebied

137000

138000

Locatie plangebied aanvullend bureauonderzoek Dijkversterking Marken

Opdrachtgever: Rijkswaterstaat
Projectnummer: 353490

SWECO

Status: Definitief
Datum: 14-2-2018
Schaal: 1:11.000
Formaat: A4

Getekend: JB

0 100 200 300 400 500 meter